

Lado Kralj

Država in revolucija

Lucija silovito lista po tekstu, se vrača na začetek, k seznamu oseb, potem spet odpira tipkopis na mestih, ki si jih je označila z rumenimi papirčki. “Aleksandra Kolontaj,” reče s trdnim glasom. “Aleksandra Mihajlovna Kolontaj. Edina vloga, ki me v tem tekstu, ki me trenutno v tem gledališču sploh zanima, edina, ki je kaj vredna. Sem direkt povedala Erdmanu, ki bo baje režiral, da hočem igrat to žensko, on pa, da težko kaj obljubi, ker ni samo od njega odvisno, ampak verjetno bi bila res posrečena zasedba, je rekel. Jaz to žensko čutim, lahko se z njo identificiram, razumeš, Vinko. Moram dobit to vlogo!” “Upam, da jo boš res,” ji odgovarja Vinko, “in sigurno bi jo dobro naredila, to ti verjamem.” “Točno vem, kako bi se poglobila vanjo,” mu razlaga Lucija, “točno znam najt v sebi ... adekvatno čustveno gradivo. Lahko jo zniansiram v desetih ali pa, če hočeš, v dvajsetih različnih variantah. Mlada, lepa, ognjevitna, inteligentna. Feministka. Pisateljica. Revolucionarka. Dala boljševiskom ukaz, naj napadejo zgradbo, kjer so bile carske finančne rezerve. Delala skupaj z Leninom. Članica sovjetskega Centralnega komiteja, ustanovila oddelek za žensko vprašanje. A ti veš, kako se je ta oddelek imenoval po rusko?” “Ne, ne vem, Lucija,” ji resno odgovorja Vinko, njegov pogled pa izraža zanimanje – vendar ni čisto jasno, kam je usmerjeno: na Lucijino strokovno raziskavo dramskega karakterja ali predvsem na njeno ... zadnjico, ko takole stoji pred mizico, se nagiba naprej in ognjevito premetava tekst. “Ženotdel,” mu pove Lucija, “tako se je imenoval tisti oddelek Centralnega komiteja. Okrajšava za Ženskoe oddelenie. Sem vpisovala ruščino dva letnika, tako da mi je včasih dosti domača, kdaj drugič pa se moram zelo potruditi, da kaj razumem. Vsi so jo imeli radi, Aleksandro Kolontaj, samo Stalinu je bila odveč. Po Leninovi smrti jo je poslal na Švedsko, da ga ne bi več ovirala, kot sovjetsko ambasadorko.” V Lucijini garderobi sta, Lucija in Vinko. Po

vaji, popoldne. Na rešuju se kuha kava in širi svoj močni vonj po tesnem podolgovatem prostoru, spaja se z vonjem po šminkah, vazelinu, pudrih in kostumih, da nastane nekaj, kar ti gre kar malo v glavo, vendar ni neprijetno, sploh ne. Vinko je sekretar osnovne organizacije Zveze komunistov v tukajšnjem tozdu – gledališče se je stozdiralo. Zadnje čase prihaja Vinko kar pogosto k Luciji na kavo.

“Poslušaj, Lucija, Tito je pred kratkim rekel, ko je obiskal Litostroj,” ji govori s tonom, ki je po eni strani uraden, po drugi pa tudi zaupljiv, saj je prepričan, da je Lucija tako rekoč že na tričetrt pridobljena za našo stvar, “rekel je, da nam je zakon o združenem delu prinesel rezultate, ki nam jih lahko tujina samo zavida, delegatski sistem pa itak. Lahko se iz tega tudi zezaš, Lucija, ne bom ti zameril, ampak ta star ima verjetno v bistvu prav. In ko so ta mladi, je še rekel Tito, ko so ta mladi začutili ta napredek, so se začeli naravnost množično vpisovat v partijo. Množično. Lahko da tudi iz kakšnega drugega razloga, Lucija, ne smeš mislit, da sem jaz blesav,” pravi Vinko in se ji obešenjaško zasmee v obraz. “Lahko tudi zato, ker so sklenili, ta mladi, da bodo šli noter in od znotraj spreminjali sistem, ne pa samo od zunaj nergali. Da bodo pospravili ta stare v rumpelkamro, imam prav? Pohod skozi institucije. Tudi ti bi se lahko vpisala, ljubica, zdaj ko so ta mladi na vrsti. Jaz ne vem, kako se lahko kaj takega prav meni zgodi: pri konkurenci tam čez, pri baletnikih, se jih je v zadnjih dveh mescih vpisalo enajst, v *Komunistu* so že objavili resolucijo o partijnosti baletne umetnosti – jaz moram pa tukaj naše ljudi prepričevati in prepričevati, in rezultat? Skromen rezultat. Igralci našega tozda nočejo v partijo, in to se bo še slabo končalo, boš videla.” V glavi igralke Lucije Zarnik so ta trenutek čisto druge stvari: “Skratka, frajerka ta Aleksandra Kolontaj, jaz bi jo z veseljem igrala, razumeš. Po drugi strani so pa tukaj napisane ene stvari, ki so mi manj všeč. Le kaj je morala toliko govoriti o svobodni ljubezni, kao v seksu je vse dovoljeno? Ne vem, zakaj dramatik tako zelo rine v to. Ali pa: zakaj si je morala najt partnerja, ki je skoraj dvakrat mlajši od nje, tegale mornarja Fedorja Gavriloviča Želnika, ki z njim v tej drami okrog skače? S takim mladičkom!” Sekretar Vinko jo gleda. Prijazen je, še zmeraj prijazen, saj mu je punca všeč in rad bi dosegel, da bi se onadva še bolj zblížala, to je obema jasno. Ampak zraven je pa danes tudi na neki poseben način nepopustljiv. “Poslušaj, Lucija, v partijo se bo treba vpisati, si me ti slišala? Samo dobro ti hočem! Zdaj je čas, zdaj moraš narediti ta korak!”

Ni odgovora. Lucija molči. Ne bomo rekli, da trmasto molči, temveč zato, ker res ne ve, kaj naj reče ali naredi. Ker je ... v škripcih. Kaj zdaj, kaj zdaj? Vinko je luštkan za pogledat, ni kaj reči. Blond lasje, blond

brki, športna postava, samo čisto malo naznačen trebušček. Pameten. Kot igralec – no ja, zaenkrat ne ravno 1 A, ampak v miniaturocah se kar dobro odreže. Če Lucija vse to sešteje – v redu, kar dosti v redu tip, tak prijazen medved. Ampak zraven je pa partijski sekretar. Saj niti sama sebi ne zna prepričljivo pojasnit, zakaj jo to moti, če jo sploh. A zato, ker se boji, kaj bi oče in mama rekla? Nič ne bi rekla, saj ve, da ne bi, molčala bi, tudi če bi jima naravnost povedala, da z enim partijcem hodi. Ampak ta molk bi nekaj pomenil. “Pri nas doma nimamo radi, da je kdo tako zelo zgrajen. Naj bodo drugi, če hočejo.” In sploh, če pomisli, kaj ji je govorila Kristina! Po drugi strani pa – moč je seksi, a ne? In partija je moč. Dokler bo živela na tej strani meje, se ji ne bo mogla izogniti, živeti bo treba z njo – na vsakem koraku, kamor koli se bo obrnila. In Vinko je nekako privlačen tudi zato, ker je del te moči, ker je partijski funkcionar. Ostane pa dejstvo, da partija govori z jezikom, ki je Luciji tuj, nerazumljiv, včasih naravnost trapast; tako da nanjo učinkuje smešno ali pa tudi zoprno. Samoupravljanje, to še nekako razume: mi se bomo zdaj sami upravljali, ne pa da nas bodo tam eni drugi, eni odtujeni elementi ali pa celo naši sovražniki. Tozdi in sozdi, to je že teže, sisi še bolj, združeno delo pa ji sploh ne gre v glavo. Recimo, je brala v *Delu*, da sta se v Vojvodini združila tozd Poljoprivreda Dunav in tozd Agronomska fakulteta in zdaj sta sozd, ki proizvajata trikrat več buč kot prej, pa še okusnejše so. In če je prav razumela, imajo šanse, da se razvijejo v sis. Že v redu, ampak – ali naj se tukaj pri nas združi recimo tozd Gledališče s tozdom Filozofska fakulteta? In ali bo takšen sozd res proizvajal trikrat več predstav in še okusnejše bodo za gledat? Ni bila prepričana, da so te ideje sploh resne. Sicer pa, kaj bo ona s tem – ona je mlada, to pa so eni staruhci, ki so izgubili stik z realnostjo. Treba jih je prenašati, ker so že toliko časa tukaj in imajo zasluge, drugače pa ne pomenijo kaj dosti. No, Tito je nekaj drugega – on je res luštkan v svoji beli admiralski uniformi, ko stoji na Galebu, črne špegle na nosu, in se ji smehlja, za njim pa se blešči modro Jadransko morje. Njega ima prav zares rada.

V partijo človek ne vstopi kar na en dva tri – za psiho zna bit komplicirano. Ampak ko Lucija končno odpre usta, postavi vprašanje, da slabšega ne bi mogla: “Pa bom jaz potem kaj lažje dobivala vloge, ko bom v partiji?” Sekretar Vinko se v hipu zelo zresni. “To boljše, da me nisi vprašala, Lucija. To boljše, da me nisi vprašala. Takih stvari se ne sme spraševati. Tukaj gre za veliko več od tvojih drobnih interesov! Tukaj gre za tvojo domovino! Tvoja domovina se razvija, mi napredujemo, kljub temu da se včasih dogajajo napake! In samo partiji se je treba zahvalit, da napredujemo!” Lucijo je sram, prav gotovo, kljub temu pa mu skuša

pojasniti svoje stališče: "Oprosti! Ampak jaz sem igralka, na moji diplomii piše diplomirana dramska igralka Lucija Zarnik, razumeš, jaz sem umetnica! Jaz nujno potrebujem vlogo in potem še eno in še eno, da lahko razvijem svoj umetniški potencial! Če ne, mi bo zakrnel! Saj je verjetno pri tebi isto, saj si ti tudi igralec!" "Ja, jaz sem tudi igralec. Diplomirani dramski igralec Vinko Majer. In zato te vprašam, Lucija – kje si pa ti dobila ta tekst?" "Ja, saj sem najprej tebe prosila in prosila, da mi ga prineseš, pa ni bilo nič! Potem sem si ga pa drugje zorganizirala!" "Te sploh ne bom vprašal, kje. Ampak tole mi povej: Kakšen naslov pa ima ta tekst? In kdo ga je napisal?" Pavza. Tišina. Lucija mu ne more odgovoriti, ker ne ve. "Ja, to je drama o Leninovem življenju. Naslov je *Lenin in revolucija* ali nekaj takega." "A tako. In avtor?" "Ne vem." "Zakaj pa ne pogledaš na prvo stran?" Lucija molči, potem nerada: "Ker prva stran manjka."

Sekretar Vinko se trudi, da ne bi učinkoval preveč oblastniško. "Tako je, Lucija, prva stran manjka. In če prva stran manjka, potem nimamo – poglejva, česa vsega nimamo. Nimamo naslova drame in ne vemo, kdo je avtor. Ne vemo, kdo je dramo prevedel in kateri tozd je lastnik prevoda. In kar je najvažnejše: nimamo tozdovega štemplja in opravnih številke. Štempelj in opravilna številka sta pa zato, da se takoj vidi, ali je vse po predpisih." "Čakaj malo," ugovarja Lucija, "čakaj malo. Ne moreš govoriti, da ta tekst ni po predpisih. Saj ga je potrdil programski svet našega gledališča, kolikor jaz vem – hočem reči tozda." "Je že v redu, sem bil zraven," odgovarja sekretar Vinko. "Moram te pa opozoriti, da programski svet ni edina oblika organiziranega dela v tozdu, so še druge. Recimo osnovna organizacija Zveze komunistov – ta teksta še ni potrdila, mi je prav žal. Ali pa zbor delavcev – tudi še ne." "Ampak to so gole formalnosti, gole ... formalnosti," mu nejevoljno odgovarja Lucija. "Najprej potrdi programski svet, ki je strokovno telo, drugi pa šele potem, za njim, saj je bilo zmeraj tako." "Če ti tako praviš," odgovarja sekretar Vinko. "Ampak zakaj pa potem manjka prva stran?" Ja, res je, si misli Lucija. Zakaj manjka prva stran? Sekretar Vinko nekoliko popusti: "Avtorja in naslov ti lahko jaz povem. Avtor je Robert Bolt, tisti Anglež, ki smo ga pri nas že igrali, nekaj let nazaj, njegovo dramo o tistem ... visokem funkcionarju na angleškem dvoru, Thomasu Moru, ki ni in ni hotel pustiti kralju Henrik VIII., temu babjeku, da bi se ločil od kraljice in se na novo poročil z eno mlajšo. Potem mu je pa Henrik VIII. – žnk – dal glavo odrezati. Naslov tegale teksta o Leninu, ki se ti tako navdušuješ za njega, je pa *Država in revolucija*, točno tako, kot se imenuje tudi Leninovo glavno delo, *Država in revolucija*." "Čakaj, si bom zapisala, kar gor na

tekst,” pravi Lucija in že prime svinčnik. Sekretar Vinko zadrži njeno roko. “Ničesar si ne zapisuj. Samo v glavi imej.” Lucija uboga, potem se opogumi: “In zakaj manjka prva stran?” Sekretar Vinko ji zre v oči. “Več ti zaenkrat ne morem povedat.”

* * *

Šepetanke Kristine zdaj že nekaj mescev ni več, odšla je, našla si je drugo zaposlitev, pri železnici, v našem tozdu ni mogla več zdržat, navsezadnje pa tudi – tam zasluži več kot pri nas, umetnost gor ali dol. Lucija se ne sestaja več z njo. Kar sta imeli med sabo, je trajalo kakšno leto in nihče ni ničesar opazil. No, saj sta se pa tudi obe zelo trudili, da se ja ne bi nič videlo. Kristina je odšla iz Lucijinega življenja in prišel je Vinko, tako grejo te stvari.

Kdor dela v gledališču, se bo prej ali slej znašel tudi v projektu, kjer gre vse narobe. Režiser je nezadovoljen z igralci, igralci z režiserjem, tekstom, svojimi kolegi in celo s šepetalko. Vaje so duhamorne, nobena ideja ne zažari, predstava ne pride nikamor naprej, enim že popuščajo živci in pogledujejo na uro, na skrivaj seveda, kdaj bo tega sranja konec (vsaj za danes). V takem projektu se je Lucija pobliže spoznala s šepetalko Kristino; v njem je imela kar štiri vloge, Gospo Hundertwasser, Amalijo Stein, Josipino D. in Zlato ribico. Človek od zunaj bi mogoče mislil, da je to super: če sešteješ vse štiri nastope, dobiš kar nekaj teksta. Pa sploh ni tako. Dve igralki v ekipi, ki sta nekaj dali nase, sta se vedli, kot da je Lucija dobila štiri majčkene vloge naenkrat, kar ni čisto nič boljše od samo ene majčkene, celo veliko slabše je. To svoje mnenje sta ji kazali na različne ubijalske, ampak potuhnjeno prikrite načine, na videz nehote: skakali sta ji v tekst, še preden je končala repliko, se postavljali prednjo, da sta jo zakrivali pred prihodnjim občinstvom, in takšne stvari. Lucija se je zadrževala, kolikor je mogla, da ni izbruhnila, ampak lahko ji ni bilo. Isti dve nobel dami sta žrli živce tudi Kristini. Pred vso ekipo sta jo opozarjali, da je zanič šepetalka, za gledališče sigurno ni, se bo že morala oprijeti česa drugega. Ne zna zaslutiti, kdaj igralec potrebuje pomoč, in ko mu vrže repliko, tega ne zna narediti neopazno, čim bolj neopazno. Kristina je bila seveda prepričana, da je problem drugje: mrhi prekleti domišljavi sta preveč leni, da bi se naučili tekst – potem pa je vsega kriva šepetalka. V eni takih scen je Kristina ujela Lucijin sočutni pogled; nekaj pozneje ji je pogled vrnila in hkrati zavila z očmi.

Po vaji je Lucija sedela v svoji garderobi pred ogledalom, se s komolci naslanjala na toaletno mizico, obraz si je zajela v dlani in si strmo gledala v oči, po licih so ji polzele solze. Vrata v garderobo so se odprla in noter je smuknila Kristina. V hipu je stala za Lucijinim hrbtom, se

sklonila k njej, jo objela in jo začela poljubljat po vratu. "Jaz sem videla, kaj ti tedve počneta, kako ti trpiš, jaz sočustvujem s tabo, jaz sem tvoja prijateljica," je jecljala in vmes jokala, po Lucijini glavi so padale njene solze. Božala jo je po vratu, po laseh, potem tudi nekoliko po prsih. Poljubljala jo je po ušesih, potem po ustih, od strani. Jokala je tudi Lucija, še bolj kot prej, obe sta bili čisto mokri v obraz in deloma tudi po laseh, kot da bi prišli iz bazena, smrkali sta, ampak zraven sta se tudi že nekoliko nasmihali. "Ja, v redu, Kristina, ja, hvala ti, Kristina," je ponavljala Lucija, več zaenkrat ni spravila skupaj, in jo gledala v ogledalu, medtem ko je še zmeraj negibno sedela v svojem stolu. "Te tvoje štiri vloge res niso prav velike, imajo pa svoj pomen, to so miniaturre, iz njih se da veliko narediti. Jaz sem zdaj tvoja prijateljica," ji je povedala Kristina in to še večkrat ponovila, "you've got a friend. You've got a friend. Saj poznaš, ne?" Lucija je poznala, kajpada. "You just call out my name and you know wherever I am," ji je zabrundala v odgovor, "I'll come running running yeah to see you again." "No, vidiš," jo tolaži Kristina, "no, vidiš. Saj razumeš. Saj prav dobro razumeš. Medve bova to naredile, a ne? Nama dvema bo to uspelo, a ne?" Kristina jo dvigne s stola, zdaj si stojita nasproti. Tiho ji zapoje iz oči v oči, na koncu pojeta skupaj:

People can be so cold.
They'll hurt you and desert you.
Well they'll take your soul if you let them.
Oh yeah, but don't you let them.
You've got a friend.

In zdaj Lucija prav zares, prav dobesedno občuti olajšanje. Pomiri se. Nič več ne trpi zaradi tistih dveh strupenih primadon ("starejšega datuma", zlobno doda v duhu). Občuti zaupanje do Kristine. Ta jo prime za roko in ji z glavo pomigne, da gresta ven. Lucija zaklene garderobo in gre za njo, mimo vratarja in ven iz poslopja, po ulicah in pod železnico, dokler se ne znajdetata v parku. Sedeta na klop, Kristina iz torbe potegne tekst in si ga odprtega položi v naročje. "Medve zdajle kao vadviva tiste dele tvojega teksta, ki si jih težje zapomniš," ji razloži. "V resnici pa se bova pogovarjale o bistvenih rečeh." "Kako težje zapomniš, saj je vse skupaj komaj kaj teksta, tega si ni težko zapomnit," ji nejevoljno ugovarja Lucija. "Daj no, to je samo kamuflaža," odgovarja Kristina. "Kakšna kamuflaža, a gre tebi malo na otročje?" "V tvoji garderobi se nisem hotela pogovarjat ničesar bistvenega," pomenljivo reče Kristina. "Ja

hudiča, zakaj pa ne?” “Ker bi v njej lahko bil skrit mikrofonček, za prisluškovanje.” “Mikrofonček?” Lucija je prav ogorčena. “Ja, kaj ti pa je, kdo bo pa meni prisluškoval, saj sem komaj pred dvema letoma prišla z akademije, koga bo pa zanimalo, kaj jaz govorim?” “Zelo verjetno imaš prav,” ji neomajno odgovarja Kristina, “ampak moram ti povedat, da je garderobo št. 17 pred tabo uporabljala Kata Brenčič. Njo so pa imeli zacahnano, da je klerofašističen element.” “Ampak ona je že v penziji!” “Saj,” odgovarja šepetalka Kristina, “ampak čisto možno je, da mikrofončka še niso odmontirali, ko je že tam. V smislu: bo že še prav prišel.” Lucija gleda dva bela laboda na ribniku, v prekrasnem sončnem dnevu, majestetično plujeta drug za drugim, pravi simbol lepega, urejenega sveta. Naenkrat se ji zazdi, da sta laboda aranžirana, narejena iz belega stiroporja, plujeta pa tako, da ju pod vodo vlečejo z žicami, ki jih imata privezane na plavuti. Komu naj verjame? Komu naj verjame?

“Poslušaj me zdaj,” reče Kristina, “tedve stare beštije, ki sta se danes znašale nad tabo in mano, tedve sta v partiji. Ampak jaz sem tudi v partiji, jaz sem tudi članica Zveze komunistov, vse tri hodimo na sestanke v isto osnovno organizacijo našega tozda. Pa meni to nič ne pomaga. Vseeno delata z mano kot s cunjjo.” Lucija je tako začudena, da kar oči razpre. “Ti si v partiji? Jaz – jaz tega zate ne bi nikdar pomislila ...” “Saj te razumem, Lucija, da si presenečena. Saj sem še jaz. Sem se vpisala v partijo, ker sem bila prepričana, da so tam vsi kot bratje in sestre, da so med sabo prav zares tovariši in tovarišice, ne samo z besedami. Da bom v partiji našla ljubezen človeka do človeka. Ampak to si lahko kar narišeš. Takšne stvari partije ne zanimajo preveč. Partijo zanima predvsem eno: da bi njeni člani izvohali, ali imajo navadni ljudje okrog njih, nepartijci, v glavi kakšne prepovedane nazore. Če se nagibajo h klerofašizmu ali anarholiberalizmu.” Lucija nič ne razume. “Klero ... anarho ... Ja kaj pa je zdaj to?” “Vsi smo morali cele mesce opazovat svoje kolege v gledališču, kdo od njih si je recimo svoj svetovni nazor izoblikoval po zgledu nihilistične ideologije profesorja Dušana Pirjevca.” “Nihilizma nisi prej nič omenila. Se pravi, da je ta tudi prepovedan?” “Nihilizem, Lucija, spada pod anarholiberalizem. Ko sem še študirala umetnostno zgodovino na filozofski, sem tudi jaz šla poslušat tega profesorja Pirjevca, ene dvakrat, predavalnica je bila čisto nabita, in mi je bilo všeč, saj veš, nekaj novega, čisto drugačnega, kot ti drugi predavajo. Pa s kakšnim zanosom je govoril, v črni obleki, belo srajco, metuljčka, pa srebrne manšetne gumbe, velike za eno pingpong žogico! In da ne boš mislila, da sem si potem, pozneje, v osnovni organizaciji, upala povedat. Čisto tiho sem bila, ko smo razpravljali, kdo bi v našem tozdu lahko bil okužen z

njegovimi idejami, kdo ga je hodil poslušat. Tisti sekretar, ki smo ga takrat imeli, tisti Ivan Dolničar, ta je bil od hudiča. Izpod čela je gledal in iskal razredne sovražnike, včasih je prišel v službo kar v vojaških hlačah in škornjih. Ta je iz partije naredil norišnico, ni bilo več za zdržat in nekateri igralci so takrat izstopili, recimo Marija Stepančič. Zdaj so Dolničarja odstavili, slišim, da ga bo zamenjal tisti Vinko Majer, ta se mi zdi v redu, normalen človek, pameten, ne pa tak dinozaver. Pa tudi – fin tip za pogledat, z njim bo mogoče vse drugače.”

“In medve, kaj bova zdaj medve?” vpraša Lucija. Šepetalka Kristina se pazljivo ogleda po okolici klopi, levo in desno, spredaj in zadaj, in še enkrat vse skupaj, potem se zasmee in močno poljubi Lucijo naravnost na usta. “Medve, ljubica? V petek zvečer boš prišla k meni, v ulico Vide Pregarčeve v Mostah, moja cimra se bo odpeljala domov, je ne bo nazaj do ponedeljka. Medve bova skupaj, tesno skupaj, boš videla, kako je to lahko lepo. Nekaj ti pa moram pokazat že jutri navsezgodaj, ob pol devetih, se dobiva na zgornjem odru. Tam ne bo nobene vaje, sem si ogledala razpored, pa tudi na glavnem odru nimamo jutri nič, režiser gre za dva dni na Češko, saj veš.” Lucija ne razume, zakaj na zgornjem odru. “Zakaj pa tam zgoraj, pod streho?” “Prav zato, ker je pod streho,” se ji smeje Kristina. “Vse boš še videla, vse ti bom razložila. Ti pa že vnaprej povem, da je to nekaj zelo posebnega, skrivnost, nikomur ne smeš povedat. Ti boš prva, ki ji bom to zaupala.” “Pa kaj vse mi boš še zaupala?” ji zabrusi Lucija v nepričakovanem napadu slabe volje. “Ali mi nisi že zadosti?” Kristina: “Do zdaj sem ti govorila zgodbe, lahko jim verjameš, lahko pa tudi ne, od tebe odvisno. Jutri pa ti bom pokazala nekaj, kar se dogaja. Temu boš morala verjet, ne boš imela izbire.” “In kaj je to?” “Zgornji oder je od rok,” ji govori Kristina, “čisto na vrhu stavbe. Predstave so tam bolj poredko. Tja sem hodila in sedela v tišini, kadar sem bila potrta.” “No, v redu,” pravi Lucija, “ampak prav pretresljivo to ni.” Kristina se ne da zmotiti, mirno nadaljuje: “Kdor hoče na zgornji oder, ima na razpolago dva vhoda, levega in desnega. Ampak katerega koli bo odprl, ne bo videl prostora za publiko, samo oder. Ne bo videl mene, ki sedim v najvišji vrsti tribune in jočem. Moral bo prehodit razdaljo do vznožja tribune, medtem pa ga jaz že slišim in se v sedežu potuhnem navzdol. Zdaj lahko celo prižge luč, pa me ne bo videl.” Lucije ta reč še zmeraj ne zanima preveč: “Ja, in kaj?” “Pod stropom zgornjega odra je takšna rešetka iz debelih kovinskih cevi, jo imajo zato, da nanjo pritrdijo reflektorje,” ji odgovarja Kristina. “Ta rešetka pošilja sporočila.” “Kako sporočila?” se začudi Lucija. “Radijska? Ko smo še stanovali v Šiški, je bil tam v gozdu en tak velik daljnovod, in če je spodaj kdo stisnil

tisto njegovo štango, je zaslišal radio, tako čisto potih. Oče je rekel, da daljnovod deluje kot ene vrste orjaška antena.” “Tudi radio boš slišala,” se nasmehne Kristina, “zraven pa še več, boš videla.” “Slovenska sporočila? Jugoslovanska sporočila?” “Tudi. Plus sporočila z druge strani.” “Z Zahoda? To jaz dobim na Radiu Luxemburg,” se ji posmehne Lucija. “Je precej več kot to, boš videla jutri,” vztraja Kristina. “Boš pa morala pazit na ... konspiracijo,” se ji zamišljeno nasmehne. “Najprej pojdi na žensko stranišče, ki je tam zraven, počakaj in poslušaj. Šele ko boš prepričana, da ni nikogar v bližini, odpri vrata na zgornji oder, lepo potihem, in dobiva se v najvišji vrsti tribune.”

* * *

Torek zjutraj, za Lucijo veliko prezgodaj, četrta na devet, spi kar med hojo, oh, kako ji gre na živce to ... konspirativno vedenje, gre mimo vratarja z občutkom krivde, potem v svojo garderobo, da odloži jakno, mimogrede še na hitro poskusi najt prisluškovalno napravo, obrne namizno svetilko in jo pogleda od spodaj, nič, seveda, potem zaklene vrata in se z dvigalom odpelje v najvišje nadstropje, tam poišče žensko stranišče, v tem ni bila še nikoli, zoprni občutek, ali bo kaj zasvinjano, čaka in napenja ušesa, potem gre naprej in zdaj stoji v temi poleg Kristine, v zadnji vrsti tribune na zgornjem odru.

“Usediva se, tukajle,” zašepeta Kristina. Visoko pod stropom sta; v polmraku tam spodaj je mogoče videt medle obrise odra. Zelo blizu pa rešetko s pritrjenimi reflektorji, vodoravna je, kakšna dva metra pod stropom, velika stvar, sega od ene stene dvoranice do druge. Sedita. Kristina prime Lucijo za roko. “Poskusi se čim bolj sprostit, na nič mislit,” ji zašepeta. Čez nekaj časa vstane, dvigne roko, prime debeli drog rešetke, ki je le nekaj nad njeno glavo, in ga močno stisne. Najprej ni nič, potem nekaj zazveni ali zašumi, čisto na kratko. Še malo in Lucija zasliši, drobceno in tiho, ampak kljub temu zadosti razločno:

Druže Tito mi ti
se kunêmo mi ti se kunêmo
da sa tvoga puta
ne skrenêmo puta ne skrenêmo.

Druže Tito ljubi
čice bela ljubičice bela
tebe voli omla
dina cela omladina cela.

Lucija je presunjena, skoz in skoz. Ampak najpomembnejše še pride, Kristina ji s prstom pokaže na najbližji reflektor. Obrnjen je vanju in zdaj se njegova steklena leča rahlo osvetli. Kaj vidi Lucija – kaj vidi – kar solze se ji nabirajo. Tam je tovariš Tito, vanjo gleda, smehlja se ji, v beli admiralski uniformi stoji na krovu Galeba, Galeb drvi po Jadranskem morju in odmetava cele slapove razpenjene bele vode, včasih mu kakšna kaplja celo zmoči uniformo, prav zdajle spet ena. Zbor še zmeraj poje. Lucija se približa Kristininemu ušesu in jo vpraša: “Kako si to naredila, da si dobila prav tovariša Tita?” “Saj nisem,” ji pravi Kristina, “jaz samo vzpostavim kontakt in potem pride, kar pride.” Slika se zamenja, Tito sedi za pisalno mizo in govori Luciji: “Drugovi i drugarice! Pre svega ja smatram najbitnijim što milijonske mase naših radnih ljudi sa velikim okruženjem – to jest oduševljenjem – učestvuju u brodogradnji – akhm, u izgradnji – socijalističkih samoupravnih odnosa budući da ja smatram da oni svojom svakodnevnom sve konkretnijom akcijom na bazi zakona o udruženom radu i delegatskog sistema direktno izražavaju svoj, ovaj, takoreći – ” Dolga pavza, Tito kar otrpne, samo z dlanjo treplja po mizi, usta ima rahlo odprta, Lucija misli, da sploh ne bo več spregovoril. No, pa le konča stavek. “Ovaj, što sam hteo da kažem, naši radni ljudi direktno izražavaju i usklađuju svoje ekscese – to jest interese – a na osnovu rečenog nije ni čudno što su, ovaj, što su redovi Saveza komunista ojačali primanjem velikog broja novih članova, napose iz redova omladine.” Lucija zakliče, mogoče res nekoliko preveč naglas: “To ni res! Saj Tito sploh ni tak, ni tako star, da ne bi več vedel, kaj govori! To je manipulacija, cinizem, ponaredek! Tega nočem več poslušat!” Kristina ji zašepeta v uho: “Ššš! Tiše! Če hočeš izključit, se to naredi takole, poglej!” Vstane, potrka z nohtom po rešetki in sporočilo utihne in ugasne, ni ga več. Tiho sedita. Držita se za roke. “Oprosti, Lucija, moram ti povedat, da se sporočila z rešetke v bistvu nikoli ne motijo,” ji sočutno pove Kristina. “Če kdo manipulira in ponareja, je to kakšen tak poseben državni oddelek, razumeš, kjer popravljajo in montirajo Titove govore, preden jih dajo na radio ali pa na televizijo. Oni ustvarjajo tvojo podobo o Titu.” Lucija molči in premleva. Če ima Kristina prav – strahota!

Dolgo samo sedita, potem Kristina: “Boš še – še kakšno sporočilo?” Lucija najprej ne odgovarja, potem reče ja, res bo še – kaj pa hoče drugega, stvar jo privlači, kakor je tudi nagnusna. “Sama vključi, no daj, vstani,” ji reče Kristina. Lucija uboga. Deluje, seveda deluje, spet tiho zvenenje ali šumenje. “Dobro jutro vam želim, cenjena gospodična Lucija, véliko upanje našega gledališča. Zelo me veseli, da vas imam čast spoznati. Z vami pa, gospodična Kristina – z vami bom govoril

kasneje.” Lucija se od presenečenja skoraj polula. Od kod ta stric pozna njeno ime? Ta častitljivi gospod, podoben Ivanu Tavčarju, v najboljših letih, brkat in bradat, nekoliko trebušen, piškave zobe, bolj staromodno oblečen. Blag in pomirljiv glas ima. “Zdaj se boste, spoštovana gospodična Lucija, v svojem stolu udobno namestili in oči zaprli. Vendar ne želim, da bi zaspali. Pravim vam, da oči zaprite, da bi se nase osredotočiti mogli, da bi vas kaj drugega ne zmotilo. Le tako boste lahko alfa stanje dosegli.” Lucija skrivaj obrne oči proti Kristini; ta zamaknjeno gleda v reflektor. Dobiva ona nek drug tekst, samo zase? “Pazljivo poslušajte temeljni stavek, gospodična Lucija, in ga za mano ponovite: *Meni je vsak dan v vsakem pogledu vse boljše in boljše.*” Pavza, očitno zato, da bi Lucija ponovila stavek; in res ga zašepeta. “Tako. Še enkrat.” Spet pavza. “Zdaj ga že znate, gospodična Lucija. Vsak dan ga boste znova in znova ponavljali. Če grozovite reči razmišljate, ki so vašemu dušnemu zdravju škodljive, če vas strahovi, izkušnje in sovraštvo ovladati hočejo, bodite prepričani, da se bodo od danes naprej v vašem duhu redkeje in redkeje pojavljali. In kadar morate kakšno delo opraviti, zmeraj v glavi imejte, da je to za vas lahko. Iz vašega besednjaka bodo izginile besede težko, nemogoče, ne morem, preveč; in namesto njih boste govorili lahko, morem, bom. Če boste mislili, da je nekaj lahko, gospodična Lucija, potem vam bo tudi res lahko postalo, čeprav zna biti drugim težko. Zdaj bom štel do tri in ko bom rekel tri, odprite oči in alfa stanje zapustite, počasi in postopoma. Ko boste nazaj prišli, ne boste več nobene utrujenosti čutili. Prav nasprotno – srečni in veseli boste, tako v sebi kot tudi v odnosu do drugih. Ena, dva, tri!” Lucija odpre oči in kdo bi si mislil! Res se počuti pomirjeno. Bradati mojster zdaj od nekod potegne fascikel, ga odpre in začne listat. “No, vidite, draga gospodična Lucija, saj vam gre. Zdaj pa si bova poblize vaše težave ogledala.” Lucija se odzove instinktivno. Skoči na noge, silovito zašepeta: “Ne, hvala, ne danes,” z nohtom hitro dvakrat potrka po rešetki in sporočilo izgine. Kristina se ji nasmeje. “Te kar čitam, zakaj si to naredila. Zdaj bi spraval na dan tvoje grozovite misli in tvoje sovraštvo – ti pa danes to ne bi, danes se s tem ne bi hotela ukvarjat. Imam prav?” Lucija prikima. Kristina jo poljubi. “Še eno sporočilo? Ne boj se, da bi spet prišel mojster Alfa, vsaj ne tako kmalu. Ta šansa je neskončno majhna. Prišlo bo kakšno drugo sporočilo. Te zanima?” Lucija spet prikima. Počuti se, kot da bi bila začarana.

Kristina vklopi in dogodki se zvrstijo strahovito hitro. Na nekakšno kmečko dvorišče pripeljejo trije džipi, iz njih poskačejo moški, vsi oblečeni v enake sive civilne obleke s kravato, vsi so ostriženi na krtačko. Izvlečejo jekleno mizo z zlozljivimi nogami, jo postavijo na tla, od

nekod privlečejo kmeta, ga privežejo na mizo. Strahovito ga pretepajo z debelo palico. "Kaži, skote, gde ti je puška? Gde čuvaš puško?" Kmet molči, omedli, iz škafa ga polivajo z vodo, spet pretepajo. Potem eden pravi: "Neće reći. Upucaj ga, Aca." Drugi vtakne kmetu pištolo v usta in sproži. Zgornji del lobanje odleti, spremenjen v kašo. Lucija tako zastoka, da ji Kristina silovito začepi usta. Aca rine v Lucijo z obrazom, jo zaničljivo gleda in pravi: "Šta bleneš, Lucija, glupa curo, Slovenka! Pa to ti je bio šiptarski balista, jedan bandit, razumeš ti! Dušmanin!"

"Dost mam! Dost mam!" silovito zašepeta Lucija, zdi se ji, da se bo zadušila. Kar z rokami odriva tega Acota od sebe. Kristina hitro izklopi. Objame jo čez ramena in ji počasi govori: "Jaz sem na začetku čutila zelo podobno, dostikrat še zdaj. Sem se spraševala: je bolje zame, da sprejemam ta sporočila ali pa naj se izogibam zgornjega odra kot hudič križa? Počasi sem prišla do prepričanja, da je navsezadnje le boljše, če sem obveščena, kaj se zares dogaja, pa čeprav me to včasih spravlja v grozo. Vsi drugi mi itak samo lažejo in se sprenevedajo." Lucija ji pokima. "Mislim, da imaš za ta teden zadosti teh sporočil z rešetke, moraš imet čas, da jih prebaviš. Za vikend prideš k meni v moj stanovanjček v ulici Vide Pregarčeve v Mostah, številka 29, boš videla, kakšna krejzi hiša, vsi razen mene sami Bosančki, ampak kako prijazni! Več kot dva dni se bova muckale po moji postelji, super se bova imele, ti sploh ne veš, kakšno lepo telo imaš. Več kot dva dni svobode. Svobode!"

Freedom is just another word for nothing left to lose,
nothing don't mean nothing honey if it ain't free.

* * *

Pomlad, pomlad, pomlad, vse cveti, ptički se ženijo. Lucija leži počez na postelji v majčkenem stanovanju sekretarja Vinka, v stolpnici na Trgu prekomorskih brigad, blizu kina Šiška. Šepetalke Kristine se spomni samo še kdaj pa kdaj, ona je odšla na železnico. Vinko v kuhinjici pripravlja kosilo: polpete in krompirjevo solato. Ne vidi ga, prav dobro pa ga sliši, saj si pri delu požvižgava, z dovolj posluha, da ji ne gre na živce. Lucija se smehlja, pretegne se, s čudnim ugodjem se s konicami prstov dotika kože na licu, kjer so jo še pred kratkim ščegetali Vinkovi brki. "Solato z bučnim ali navadnim oljem?" zavpije Vinko. "Lahko z bučnim," vpije nazaj Lucija. "Spravi se počasi iz postelje, kosilo bo vsak čas!" "V redu, ampak se moram prej še umit," mu odgovarja. Pozneje sedita ob kuhinjski mizi in lepo družno jesta. Vinko je nabavil tudi steklenico koprsk malvazije. Vse je v redu, na vprašanje, ali ji je bilo

lepo, Lucija odgovarja: ja, fino ji je bilo, dober je bil. Vinko se zadovoljno smehlja. Pozneje Lucija skuha kavo in ko jo molče pijeta, se v njej spet silovito oglasi njen glavni problem, pravzaprav trije: “Bo partija dovolila uprizoriti *Državo in revolucijo*? Bom jaz dobila vlogo Aleksandre Kolontaj? Naj vstopim v partijo ali ne?” Obvlada se in kakor mimogrede reče: “Bila sem v dramskem arhivu, prebrala sem nekaj števil *Komunista*, ampak vsega ne razumem prav dobro.” “*Komunista*?” Vinko je zares presenečen. “Od kdaj pa ti bereš *Komunista*?” “Saj si mi rekel, da se moram idejnopolitično izobraževati, preden se vpišem v partijo.” “Ja, to že, seveda, ampak rekel sem ti tudi, da samo malo polistaj po tisti Kardeljevi knjigi, ki je predpisana, saj sem ti jo prinesel, *Smeri razvoja ... političnega sistema ... socialističnega samoupravljanja*, ni prav debela, pa tudi znat je ni treba prav natančno, samo toliko, da lahko rečeš, da si jo brala.”

“Tam v *Komunistu* je en članek,” reče Lucija in potegne iz torbice beležnico, “da mora član partije,” odpre beležnico in bere, “dobesedno, pazi tole: Član partije mora biti ... mora biti žarnica sredi belega dne in svetiti tudi takrat, ko se zdi, da je dovolj svetlo, ker svetlobe ni nikoli preveč, zaradi svetlobe ni še nihče oslepel ... oslepel, potreba po njej pa je vedno velika.” Zapre beležnico. “A se ti to ne zdi – z milo besedo – nekam čudaško? Nepotrebno zapravljanje energije, če že ne ... ena histerična trma, ki sploh noče videt realnosti?” Vinko jo gleda, kot da ne ve, ali naj se jezi ali smeji. Dejstvo je, da ga je ujela, o tej žarnici ji ne zna odgovoriti. “Ja, veš, tudi v *Komunistu* ni zmeraj vse tako, kot bi moralo bit. Ta članek – kdaj je bil objavljen?” “25. maja 1978.” “Kdo pa je podpisan?” “Sem pozabila. Ampak ni iz Slovenije, eden iz Srbije, se mi zdi.” “Aha. Ni iz Slovenije. No, članek moram najprej v celoti prebrat, potem ti bom laže kaj več povedal. Ampak že zdaj lahko rečem, da gre verjetno za napako, pravzaprav za hudo traparijo. Včasih urednik ne more vsega pregledat in potem se mimo njega zmuznejo kakšni preveč gajstni prispevki, pa naj bojo še tako dobronamerni. In rezultat: naredijo več škode kot koristi.” Moram zamenjat temo, si reče Lucija, ne smem preveč rinit. Obrnit na štos. “Ja, razumem,” mu pravi. Nasmaje se. “Potem, hvala Bogu, ne pričakuješ od mene, da bom kot ena električna žarnica, a ne?” Tudi Vinko se smeje. “Seveda ne. No, obline imaš itak že kot žarnica. Ampak saj tudi v *Delu* včasih izhajajo trapasti članki, a ne, zakaj ne bi tudi v *Komunistu*? Ti si morala pa glih najt enega takega, da mi ga daš pod nos.” “Ja, boljše, da se midva ukvarjava z gledališčem kot s partijskimi žarnicami,” pravi Lucija, v glavi pa ji ritmično odmeva: “Bo partija dovolila uprizoriti *Državo in revolucijo*? Bom jaz dobila vlogo Aleksandre Kolontaj? Naj vstopim v partijo ali ne?”

Popoldne gresta v kino Šiška, če ga že imata tam, takoj za vogalom. Gledata *Žrelo*, hit leta, pravijo, režiser Steven Spielberg, horror film o morskem psu, ki za zajtrk žre žive kopalce, in o šefu policije, ki ga preganja z barko in ga na koncu fenta na neregularen način, s kisikovo bombo, vrže mu jo v žrelo in potem ustrelj s puško in bomba eksplodira, tik preden se barka potopi, saj jo je zverina že skoraj do konca sesula. Po kinu hoče Lucija domov, jutri se začne nov teden, zjutraj je služba, ampak Vinko jo prepriča, da ostane pri njem, bosta jutri šla v službo skupaj. Tega še nisva naredila, si misli Lucija, vsi bodo vedeli, da sem prespala pri njem. No, pa naj bo, vse je enkrat prvič. Gresta v posteljo, najprej se kar tako malo stiskata, prijetno je. Kakšno čudovito kožo ima Lucija, nekaj takega gre Vinku po glavi, potem pa, da je verjetno kar malo zaljubljen vanjo, in potem še, da bi si res zaslužila to vlogo, to Aleksandro Kolontaj, saj je očitno, da bi jo od vseh najbolje naredila, ona je kot rojena za to feministično revolucionarko. Ampak kako ji pomagat ... to sploh ni lahko. Se to sklada z njegovo funkcijo sekretarja? Seveda ne, vemo pa, da se take stvari vseeno dogajajo. Mogoče namigniti umetniškemu vodji, on je tisti, ki dela zasedbe, drug drugemu moramo pomagati. Ampak, ampak – bo ta drama sploh prišla na repertoar? In na oder? Se bodo vaje zanjo sploh začele? Slaba znamenja vidi sekretar Vinko, slaba znamenja, je že treba povedati. Kot da bi se nekaj kuhalo prav okoli te drame. Igralki Luciji pa se v glavi vrstijo neke druge podobe. Seks s sekretarjem je res 1 A, si mora priznat; potem se ji zazdi, da ona ni Lucija, temveč Aleksandra Kolontaj, tale korenjaški goli možakar zraven nje pa mornar Želnik; pravzaprav ne, Želnik je mlajši. Ja, pa kaj potem? In medtem ko se ljubi z Želnikom, potem pa spet z Vinkom, je že sredi dogodkov: sekretar preganja pošast, ki žre žive ljudi, upajmo, da jo bo uničil, ampak njegova barka je že močno razbita. “Vinko,” reče Lucija, medtem ko on ostro gleda pošast. “Ja, Lucija, kaj je?” “Partijski aktivni,” pravi Lucija. “Ja, seveda, partijski aktivni, predvsem pa politični aktivni,” odgovarja Vinko in gleda v ogromno rožnato žrelo. “Samovoljne akcije na terenu,” mu še pove Lucija. “Seveda, pošast je čez in čez samovoljna,” odgovarja sekretar in drži v rokah kisikovo bombo – pravzaprav gasilni aparat, ki sicer po navadi visi na hodniku, tik pred njeno garderobo. “Kdo bo preprečil ...” nadaljuje Lucija. “Jaz bom preprečil,” ji odgovarja sekretar Vinko. Naenkrat jo pogleda s široko odprtimi očmi, kot da bi jo prvič videl, vstane s postelje, odtava do kuhinje, se usede za mizo. Lucija za njim. Ura je tri ponoči. “S tabo človek vse sorte doživi,” pravi Vinko, ampak ne kot očitek. “Aha,” pravi Lucija. Vinko: “Partijski aktivni: imaš to tudi iz *Komunista*?” “Ja, tudi,” odgovarja Lucija, “ampak

tam so samo taki drobni namigi, razpršeni, napol prikriti, komaj se da kaj razumet. Toliko pa le razujem, da nekje nekaj preži, nekaj, kar zna človeka razmesariti.”

“Poglej,” pravi Vinko in vzdihne, “najprej moraš vedet, da imamo tukaj dve zadevi: partijske aktive in politične aktive.” “Aha,” pravi Lucija. “Partijski aktivni,” pravi Vinko, utrujen je, oči se mu zapirajo, “so v bistvu popolnoma legitimni, tudi statut jih predvideva. Ustanovimo jih povsod, kjer komunisti so, osnovne organizacije pa ni – saj veš, osnovna organizacija je samo tam, kjer si v službi. Recimo, v prostoru na strehi tele moje stolpnice se enkrat na mesec sestajamo člani hišnega sveta. Med njimi nas je kar nekaj komunistov in kmalu se zgodi, da eden reče, dajmo ustanovit partijski aktiv stolpnice.” “Kako pa ta eden ve, kdo v hišnem svetu je komunist?” vpraša Lucija. “A reče: komunisti, dvignite roke?” Vinko ob tej pozni uri odgovarja zdravo za gotovo, za kaj drugega nima energije. “Ne, tako je bilo v starih časih. Danes pa gre na občinski komite, vpraša, pa mu dajo spisek.” “Dobro, oprost, da sem te prekinila. Povej naprej.” “Potem recimo enega člana izvolimo za delegata v krajevno skupnost, to je za ves tale firtel okrog kina Šiška in bolnice Ivana Držaja. Tudi tukaj imajo zastopniki stanovalcev sestanke, saj veš, pobiranje smeti, špricanje pa soljenje cest, kraval iz gostiln, take stvari. In tudi tukaj bomo ustanovili partijski aktiv, ker znajo komunisti bolj učinkovito delovat, kadar je treba kaj porihnat.” “A res,” pravi Lucija. Vinko: “No, potem hodijo pa nekateri na roditeljske sestanke zaradi svojih otrok, v vrtec ali pa v šolo.” “In ustanovijo partijski aktiv,” dopolni Lucija. “Ali pa telovadit, se učiti tuje jezike, igrati v amatersko gledališko skupino.” “In spet: partijski aktiv,” zamišljeno reče Lucija. “Nisem vedela, da je ta država tako zelo prešpikana s temi aktivni. Kjer koli že si, se zraven tebe sigurno eden drenja, ki je član aktiva!” Partijski sekretar kot da je ne sliši; nima ji kaj odgovoriti. “No, pa naprej?” reče Lucija, ko se pomiri. “Kako naprej? To je to.” “Ja, to so partijski aktivni,” pravi Lucija. “Kaj pa politični aktivni?”

Vinku gre težko z jezika, ampak obljubil je. “Zdaj si pa predstavlja, da se dobijo kakšni trije občani, kakšnih pet, iz različnih partijskih aktivov. Ugotovijo, da nekje na terenu politična situacija škriplje, da je socializem v nevarnosti. Ustanovijo aktiv, ampak to je zdaj politični aktiv, in začnejo načrtno delovat, v fronti, da bi to stanje popravili. Ampak – oni prevzemajo odločitve v svoje roke, ne posvetujejo se več ne z občinskim, ne z mestnim, ne s centralnim komitejem. Mislijo, da bi jih to samo oviralo, ker bi komite ukrepal preveč tolerantno. Ne pišejo poročil, tako da niti ne veš natančno, kdo vse so člani nekega političnega aktiva, samo slutiš

lahko. Ti bom povedal na kratko: politični aktiv – to je levi odklon. To je sektaštvo, ti rečem, težko sektaštvo.”

* * *

Mineta dva tedna in spet je nedelja. Vinko obišče mladostnega prijatelja Ceneta Nolija, ta ga čaka v svoji vikend hišici na Notranjskem. Precej se je moral potruditi, da je Cene privolil v to srečanje, zdaj je zelo zaposlen, ni več tako kot nekdanj, ko sta še skupaj statirala v majhnem gledališču v provinci. Tudi Cene je partijski funkcionar, vendar višjega ranga kot Vinko: dela na komiteju ene od mestnih občin. Zgodaj zjutraj je, odpravita se iz hišice, Cene v lovski obleki in s puško, Vinko v kavbojkah in supergah. Rineta po kolovozu v breg, se splazita pod železniško zapornico, potem naprej po strmem travniku in čez nekaj časa potoneta v mračnem gozdu, vzpenjata se po globoki, neprijazni, po dnu zglajeni, po robovih močno zarasli grapi. “Tule so lani počili medveda,” pravi Cene, da Vinka kar stresa: kaj bi bilo, če bi medved zdajle privedjal po tejle skoraj navpični drsalnici navzdol, saj dobesedno nič ne moreš. No, potem se teren nekoliko zravna, samo rahlo se še vzpenja, začne se svetlikati, bližata se robu gozda. Nadaljujeta po poseki, preliti s sončno svetlobo, in ko jo prehodita do polovice, si najdeta prostor in se usedeta. “Saj verjetno veš, zakaj sem prišel,” začne Vinko. “Hvala, da si me opozoril, naj na osnovni organizaciji ne hitim preveč s potrjevanjem repertoarja, naj še malo počakam. Zdaj mi to zelo prav pride. Ampak rad bi te pa tudi vprašal: kaj se dogaja? Ti si vedel. Kaj se kuha okrog tega teksta?” Cene nepremično gleda v dolino, po kateri teče magistralna cesta, kar precej prometna je, in Vinko nadaljuje: “Daj mi še kakšen podatek, da se lahko orientiram. A to počnejo politični aktivisti?” Zdaj mu Cene takoj odgovori: “Poslušaj, pri političnih aktivih je stvar taka, da nikoli ne moreš vedet, ali tudi ti ali jaz ne pripadava kakšnemu, kaj šele drugi komunisti. Zato bo najbolje, da to dava v oklepaj. O tem ne bova več govorila. Niti besede.”

“V redu,” se strinja Vinko. “Se pravi, nekaj se dogaja na cekaju.” “Ja. Pravzaprav – na ideološki komisiji cekaja,” odgovarja Cene. “Aha, na ideološki komisiji,” reče Vinko, “to so ti majstri, ki guncajo čoln. Zdaj mi pa povej, dragi moj Cene: kako naj si sploh razlagam vse to? Prvič, ta tekst je popolnoma v redu, biografija o Leninu, veliki zgodovinski osebnosti, ki je navsezadnje važna tudi za nas. Zgodba o tem, kako je Lenin zaradi bolezni zgubljal vajeti iz rok in kako je oblast prevzemal Stalin. Drugič, jaz sem bil do danes prepričan, da smo mi v jugoslovanski partiji prekrižali s sovjetskim komunizmom že leta 1948. Zakaj potem

danes ta panika? Se kdo boji, da bi se zamerili Rusom?” “Pozabljaš, Vinko, da smo prekrižali s stalinizmom, to je s Stalinom, ne pa z Leninom. Nikoli z Leninom. On je ostal čist, on je prvi, ki je marksizem prenašal v prakso.” “No ja, in potem?” “Potem,” pravi Cene, “potem mogoče kdo od vodilnih razmišlja takole: če pustimo, da pade Lenin – kje se bo to končalo? Bo padel tudi tovariš Tito? In potem, kdo bo naslednji? Bo to sekretar cekaja, najprej jugoslovanskega in potem pri nas? In sploh, ali lahko Slovenci razkrinkamo Lenina, preden se o tem odloči jugoslovanski ceka?” “Ampak saj ta tekst Lenina čisto nič ne razkrinka,” skoraj zavpije Vinko. “To je biografski prikaz njegovih življenjskih postaj!” “A da ne? Kaj pa informacija, da je Lenin ukazal Stalinu, naj organizira roparski napad na banko v Tbilisiju, ker partija potrebuje denar? Kaj pa informacija, da je čistke, natančen načrt za čistke, napravil že Lenin, Stalin pa jih je potem samo še izvajal?” “No, to je res omenjeno,” priznava Vinko, “ampak samo tako mimogrede. Kar pa še ne pomeni, da ta tekst ni dober in zanimiv.” “Zanimiv je zate,” mu mračno odgovarja Cene, “ker se ta tvoja igralska punca zanima za vlogo Aleksandre Kolontaj. Ti tukaj nisi čisto nepristranski, tovariš sekretar.” “Mogoče res ne, v tej točki moram bit samokritičen in sem pripravljen prevzet posledice,” pravi Vinko in srce se mu stisne. “Ampak a ti ne misliš, da izvršni komite cekaja dela iz muhe slona? Saj to je smešno, saj sami sebi škodujejo!”

“Ti niti ne veš vsega, Vinko. Dali so analize delat in ena je odkrila, da Bolt ni oseba, ampak je to kratica sovražne skupine.” “A?” zazija Vinko. “Kratica? Kakšna kratica?” “BOLT – Belogardistična organizacija za literarni terorizem. Ki se načrtno ukvarja z infiltracijo sovražne propagande v socialistične dežele.” “In kdo jim je naredil to ... to ... urnebesno analizo?” vzroji Vinko v pravičnem besu. “Kje so dobili tega strokovnjaka, tega znanstvenika? Na fakulteti?” “A ni vseeno, kje?” odgovarja Cene in pri tem vseskozi preučuje promet tam spodaj v dolini. Vinka njegova odmaknjenost spravlja v bes. “Poslušaj, Cene. Poslušaj me. Zdaj ti bom jaz povedal nekaj takega, da se bo ta teorija o zaroti sesula kot hišica iz kart in ostala bo samo še sramota. Tega dramatika, tega Bolta, smo mi v našem gledališču že enkrat igrali, pred dvanajstimi leti. Njegovo dramo *Človek za vse čase*. O humanistu Thomasu Moru, ki ga je Henrik VIII. dal obglavit, ker se je hotel ločit od kraljice in se poročiti z Ano Boleyn, More pa je temu ostro nasprotoval. To pa pomeni, da je Robert Bolt dramatik in da on ni nobena tajna organizacija, razumeš, znan dramatik, ki še zmeraj živi!” Zdaj Cene prvič obrne glavo proti Vinku. “Ostala bo samo še sramota, praviš. Ampak sramota si ti, ker nič ne

razumeš. Te teorije moraš razumet kot metafore, a se ti zdaj kaj šajna, ne pa kot argumente! Kot metafore, ki kažejo, kako revolucionarno so nekateri pripravljeni razmišljati! Ti praviš: tega avtorja smo igrali že pred dvanajstimi leti, njegovo dramo o Thomasu Moru, in to je dokaz, da je avtor resničen. Oni pa ti bodo odgovorili: Aha, pred dvanajstimi leti! Poglej si ga no, fantička! To je dokaz predvsem za nas, ampak dokazuje nekaj drugega, kot ti misliš! Pred dvanajstimi leti, ti tipi so začeli to sabotazo že pred dvanajstimi leti! Najprej so nam poslali neškodljivo dramo, to je bila drama krt, potem, čez dvanajst let, pa še eno, tokrat destruktivno, bum! Zdaj si šele not padel, tovariš sekretar Vinko! Zraven si stal pa nič videl, nisi bil buden!”

Vinko ga gleda kot uročen. “Pa ti vse to verjameš, Cene?” “Sploh ni važno, ali verjamem ali ne,” mu odgovarja Cene. “To so občutki, ki jih imajo nekateri visoki politični delavci, in občutkov ne bomo pošiljali v javno obravnavo – kaj pa ti misliš, saj nismo znoreli! Problema ne bo reševala partija, temveč stroka. Stroka, razumeš! Programski svet tozda. Ta bo odločil, kateri od predloženih tekstov je estetsko in idejno močan in kateri je bolj švoh. Ti pa pazi, kako se boš obnašal: priporočljiva je redkobesednost, ne se preveč istrčavat, po drugi strani pa se ne smeš delat, da te ni, kadar se od tebe pričakuje, da se boš opredelil.” Pogovora je konec, Cene vstane in že sestopa v dolino, Vinko še za trenutek posesti, potem vzdihne in odhiti za njim.

* * *

Sestanka programskega sveta se Lucija ne more udeležiti, pa naj si še tako želi. Takoj pri vratih leži na mizi seznam udeležencev – podpišite se v kolono na desni. Če te ni na seznamu, nimaš tam kaj iskati, zmotil si se v številki sobe ali pa v nadstropju. Soba je brez oken, zato učinkuje prej klavstrofobično kot ne. Včasih jo uporabljajo za bralne vaje, zato lahko v njej leži kakšen pozabljen tekst; če igralci ne marajo svoje vloge, jo radi kje pozabijo. Predsednik programskega sveta začne sestanek. “Danes imamo samo dve točki, vendar sta zahtevni, zelo se bomo morali poglobit,” tako napove. Prvič, igralske zasedbe v prihodnji sezoni, tu nekatere strukture zahtevajo soudeležbo pri odločanju, drugič, razprava o gradivu Socialistične zveze *Boj za novo kulturo v združenem delu*. “Na prejšnjem sestanku smo uspešno spravili pod streho repertoar za prihodnjo sezono, zato lahko danes začnemo z novo delovno nalogo, in to so zasedbe. Umetniški vodja nas bo najprej informiral, kako si on zamišlja, kdo bo igral koga, potem bomo o tem debatirali in –” Dvignejo se tri roke, prav nič obotavljivo. Spregovorijo trije člani programskega sveta naenkrat, drug

čez drugega, a nekako je le mogoče razumet, da "nismo še ničesar spravili pod streho," sploh pa ne uspešno, ker je treba o repertoarju spregovoriti še enkrat, in to odgovorno, pretehtano in celovito. Predsednik ugovarja, umetniški vodja tudi. "Saj je bil repertoar vendar sprejet na zadnjem sestanku, po izčrpni obravnavi!" opozarjata. Daljše prerekanje, ali je bila obravnava res izčrpna. Vinko trpi kot žival, rad bi se oglasil in povedal, da je bil repertoar sprejet, vsi so to slišali, in da je otročje zdaj to zanikati – vendar se zadrži, čeprav komaj. Eden od članov, ki je do tega trenutka molčal, se oglasi s preprostim in stvarnim predlogom: "Poglejmo v zapisnik, pa bomo videli, kako je bilo!" Zapisnik – kje pa sploh je? Vprašajo zapisnikarico. Ta izjavi, da je danes prvič tukaj, nadomešča tovarišico Šinkovec, ki je na dopustu. Več ne more povedati; kje je zapisnik, ne ve.

No, če zapisnika ni, bo mogoče res treba še enkrat razpravljati o repertoarju. Pokaže se, da je pravzaprav sporen en sam tekst, tista biografska drama o Leninu. K besedi se prijavi Ljudmila Gurkman, ki zastopa družbenopolitične organizacije. Smehlja se, vendar nekako žalostno ali mogoče trpeče. "Jaz sem si nabavila vso strokovno literaturo o Leninu, ki jo je mogoče v tem našem mestu dobit. Razpostavila sem si jo po mizi in po stolih, na sredi pa sem imela ta Boltov tekst in ga študirala stran za stranjo, stran za stranjo. In kaj sem našla? Najprej eno trditev, ki ne ustreza preverjenim zgodovinskim dejstvom, in potem še eno in še eno. Pravzaprav cel kup takšnih spodrseljajev. Biografski podatki pa morajo štimat, tudi v umetniškem delu morajo štimat, posebej kadar gre za tako pomembno zgodovinsko osebnost, kot je Lenin. Sicer se nam porodijo dvomi o avtorjevi kompetenci ali celo iskrenosti." Dva člana prosita tovarišico Gurkman, ali lahko konkretno pokaže kakšen tak spodrseljaj, da bo stvar bolj jasna. "Kot že rečeno, je tega zelo veliko, tako da bi nam vzelo res precej časa, če bi vse to obravnavali v celoti. No, seveda pa si lahko ogledamo kakšen posamezen primer. Avtor Robert Bolt recimo navaja, da se je spor med Leninom in Lunačarskim zgodil v partijski šoli na Capriju leta, moment," Ljudmila Gurkman lista po tekstu, "leta 1910. Raziskovalci pa ugotavljajo, če citiram samo Pospelova, Čebikina ali ... Volkonogova, da se je to zgodilo pozneje, eno ali celo dve leti pozneje." Gurkmanova se še zmeraj žalostno smehlja in se ozre po omizju. "Mogoče se bo komu zdelo, da to ni velika napaka, da ne posega bistveno v usodne dogodke. Ampak mi vsi dobro vemo, da iz številnih majhnih napak nastane velika." Vsekakor, jo pomiri eden od članov, vsekakor. Bi tovarišica Gurkman lahko navedla še kakšen primer? "Seveda. Avtor recimo pravi, da je Aleksandra Kolontaj imela v času kronštatskih dogodkov

ljubezensko razmerje z mornarjem Fedorjem Gavrilovičem Želnikom. Moji viri pa navajajo, da je bil njen takratni ljubimec Pavel Jefimovič Dibenko, komisar za mornarico,” sporoči Gurkmanova zmagoslavno. “In še naprej: Fanja Kaplan, ki je streljala na Lenina, pa se ji atentat ni posrečil, je v tekstu obsojena na smrt, obsodi jo Dzerdzinski, vrhovni poveljnik Čeke. Strokovni viri pa pravijo, da je bila usmrčena brez vsakega sojenja.”

Nekdo zatuli: “Ker niste mene poslušali! Ker niste mene poslušali!” Oglašja se bivši sekretar osnovne organizacije. Sedanji sekretar Vinko Majer sedi nemo in čvrsto, kot zalit, v prsih pa se mu spreletavajo viharji slabe vesti. Luciji je tako rekoč obljubil ... to je eden boljših tekstov, ni prav, da ga obravnavajo na tak način ... Oglasi se Josip Šumrak, ki zastopa kulturne dejavnosti. “Mislim, da nam je tovarišica Gurkmanova pripravila kar dovolj dokazov o tem, da avtor ravna z zgodovino mnogo preveč po domače, da jo prireja po svoje, pa čeprav morda iz umetniških nagibov. Jaz bi dodal samo še tole: na najmanj dveh sestankih sem opozarjal, da člani programskega sveta niso dolžni znat angleško in da zato lahko meritorno presojuje šele takrat, ko imajo v rokah slovenski prevod kompletnega dela. To bi rad še enkrat poudaril.” “Ampak tega ne morete trdit, saj ste dobili v slovenščini vse ključne prizore, vmesni tekst pa v obsežnih povzetkih!” ga razburjeno opozori umetniški vodja. “Da smo dobili ključne prizore? Lahko da smo res nekaj dobili,” mu maziljeno odgovarja Šumrak, “ampak vsega očitno ne, saj smo danes marsikaj slišali prvič.” “Potapljajo nas,” pomisli Vinko.

Zdaj spregovori Josip Terpošar, ki zastopa književnike. Po licih mu tečejo solze. “Jaz si ne bi nikoli mislil, ko sem še puško nosil po naših gozdovih, zvezdo na kapi, jaz si ne bi nikoli mislil, da bom moral kdaj razpravljati o takšnem ... takšnem ... pamfletu! Ker to sploh ni drama, tovariši in tovarišice. To ni drama, to je pamlet. To pisanje ni nastalo po umetniški nuji, se pravi organsko, kot na primer v naravi zraste drevo. Poudarjam: to je po neki idejni tezi skonstruirano pisanje, ki ga življenje samo ni oplodilo. Takih nedonošenčkov nam ni treba igrati v gledališču, posebno danes ne, ko bijemo boj za novo kulturo v združenem delu. Ta pamflet nam ni potreben, tovariši in tovarišice, odvrzimo ga na smetišče zgodovine! In ga nadomestimo z nečim, kar je našemu samoupravnemu socialističnemu duhu blizu. Recimo *Tartuffe*. Ali pa *Matiček* ali pa *Raztrganci*. Tukaj zajemajmo! Saj ne bi hoteli, kajne, da bi doživeli podobno sramoto kot neko gledališče v naši ožji domovini, kjer so dali na oder novo domače pisanje z značilnim naslovom *Čarovnica iz Zgornje Davče*. Čarovniška kuhinja, prav zares! Avtor namiguje, da se je v nedrih

našega samoupravnega socializma zaredilo potrošništvo – kot da bi živeli sredi trdega kapitalizma, moj ljubi Bog! Ta gorostasna izmišljotina in provokacija ni ostala brez odmeva, razkrinkana je bila v časniku *Komunist* – in to nam bodi opomin.”

Pavza, potem Šumrak. “Mislim, da smo o tej zadevi povedali vse. Zdaj bomo samo še nekoga zadolžili, kajne,” doda z diplomatskim nasmeškom, “da bomo zapisnik z današnjega sestanka dobili na mizo, ko prihodnjič spet pridemo skupaj.” “Potopili so nas,” si reče Vinko, kar malo se mu vrti v glavi. Tudi vsem drugim je jasno, da je zadeva končana.

* * *

Lucija in Vinko sedita pri kosilu, v samopostrežni restavraciji. Zveni lepo, samopostrežna restavracija, ampak v bistvu je to velika menza z betonskimi stenami in brez oken, saj je zgrajena pod zemljo. Prostor je nagneten, hrupen in nasičen z vonjavami, ki niso vse sveže. Pikata z vilicami vsak po svojem krožniku, za hip pogledata drug drugega in se spet brezvoljno hranita naprej. Nista preveč srečna. Lucija dvigne glavo nad krožnik, gleda Vinku v obraz, hkrati pa tudi Titu, ki visi tam zadaj na steni, res velika slika, v barvah, Jadransko morje za njim je brezmejno, barvo spominčic ima. “Hvala, Vinko, ker si se trudil za ta tekst. Ampak so bili drugi močnejši od tebe.” “Ja, ni bilo mogoče,” odgovarja Vinko, v njegovih prsah pa ga droben glasek sprašuje: “Pa si se res močno potrudil?” “Meni je tako strašno žal za ta tekst,” postane Lucija nekoliko živahnejša, “skoraj prepričana sem bila, da se je režiser že odločil zame. Zdaj pa naenkrat: ne bomo igrali! Tega ne bom mogla nikoli pozabit.” “Ja,” pravi Vinko, “škoda dobrega teksta, res.” “Glej,” mu razlaga Lucija, “ona je visoka partijska funkcionarka, on pa navaden mornar. Značilna situacija, odlična! On se udeleži kronštatskega upora, zaradi krivic. Ona pa, ženska visokih idealov, nagovori ne samo svojega Želnika, ampak vse kronštatske mornarje: Tovariši! Kaj res mislite, da vas partija ne razume? Kaj mislite, da mi v cekaju ne vemo, da je revolucija kruta in grozna? (Zdaj piše v didaskaliji, da se mi glas prelomi in da si nestrpno obrišem oči. In potem govorim naprej:) Ampak tovariši! Ste mogoče kdaj mislili, da bo vse skupaj lahko? Da bo mirno? Pošteno? Da bo kot dvoboj med dvema carskima oficirjema, v jutranji zarji, ob strani pa stojita sodnik in zdravnik? Pozneje pa bodo vsi skupaj šli na zajtrk? Ne, ne! Revolucija je *resničen* boj. Gol kot narava. In krut kot narava. Kaj pa boste – se boste pridružili sovražniku? Fedor? Se boste borili skupaj z belogardisti? Tovariši, lagali so vam, naplahtali so vas!” Lucija umolkne, vsa zadihana, spet se brez vneme hranita. “Ja, partija je huda mama,” se

znova oglasi Lucija. "Je bila takrat in je zdaj. V Rusiji in pri nas." "No, samo da je takrat partija v Rusiji," jo opozori Vinko, "pobila vse kronštatske mornarje, pri nas pa ni čisto tako." "S tem se jaz ne bi hvalila," odgovori Lucija. "Danes res ni tako, kaj pa po koncu vojne? Sem nekaj slišala." Spet nekaj časa molčita. "Tega nikoli ne bom mogla pozabit," spregovori Lucija, "s kakšnim veseljem sem se pripravljala na to vlogo. Kako sem v nekem preblisku razumela, da je mogoče partijo ljubiti in sovražiti, oboje naenkrat. Tako je čutila Aleksandra Kolontaj. Zdaj imam pa samo še občutek, da so mi nekaj vzeli in da si tega nisem zaslužila. Nočem več razumeti, da ima partija svoje naloge pred zgodovino." "No, to z zgodovino, tega danes verjetno ni več," pravi Vinko. "To kar pozabi. Herojski časi so minili." Čez nekaj časa Vinko: "Ja, kaj bova pa midva?" Lucija ga gleda. Je možno, da njegovi blond brki niso več tako luškani? Da so zgubili nekaj ... svoje bleščeče barve, da ne štrilijo več tako impresivno na levo in desno? "Kaj pa vem," mu odgovori. "Počakajva, pa bova videla, a ne?"